

On Birinci Sûz

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالشَّمْسِ وَضُحِيِّهَا * وَالْقَمَرِ إِذَا تَلِيهَا * وَالتَّهَارِ إِذَا جَلِيهَا * وَاللَّيْلِ إِذَا
يَغْشِيهَا * وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنِيهَا * وَالْأَرْضِ وَمَا طَحِيهَا * وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّيَهَا
* فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوِيهَا * قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيَهَا * وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيَهَا¹

Ey kardeş! Eğer hikmet-i âlemin tılsımını ve hilkat-i insanın muammâsını ve hakikat-i salâtın rumûzunu bir parça fehmetmek istersen, nefsimle beraber şu temsilî hikâyeciğe bak:

Bir zaman bir sultan varmış. Servetçe onun pek çok hazineleri vardı. Hem, o hazinelerde her çeşit cevâhir, elmas ve zümrüt bulunuyormuş. Hem, gizli pek acâip defineleri varmış. Hem, kemâlâtça sanâyi-i garîbede pek çok mahâreti varmış. Hem, hesapsız fûnûn-u acîbeye mârifeti, ihâtası varmış. Hem, nihayetsiz ulûm-u bedîaya ilim ve ıtılâı varmış.

İşte her cemâl ve kemâl sahibi, kendi cemâl ve kemâlini görmek ve göstermek istemesi sırrınca, o Sultan-ı Zîşân dahi istedi ki, bir meşher açsın, içinde sergiler dizensin; tâ nâsın enzârında saltanatının haşmetini, hem servetinin şa'saa-sını, hem kendi sanatının hârikalarını, hem kendi ma'rifetinin garîbelerini izhar edip göstersiz. Tâ cemâl ve kemâl-i mânevisini iki vecihle müşâhede etsin:

Bir vecih, bizzat nazar-ı dekâik-âşinâsıyla görsün.

Diğeri, gayrın nazarıyla baksın.

Bu hikmete binâen, cesîm ve geniş ve muhteşem bir kasrı yapmaya başladı. Şâhâne bir sûrette dairelere, menzillere taksim ederek hazinelerinin türlü

¹ “Güneşe ve onun aydınlığına.. onu izlediği zaman aya.. Dünyayı açığa çıkaran gündüze.. onu bürüyüp saran geceye.. göğe ve onu bina edene.. yere ve onu yayıp döşeyene.. her bir nefse ve onu düzenleyene.. ona hem kötülüğü, hem de ondan sakınma yolunu ilham edene yemin olsun ki: nefsinin maddî ve mânevî kirlere anırdırır felâha erer. Onu günahlarla örten ise ziyâna uğrar.” (Şems sûresi, 91/1-10)

türlü murassaâtıyla süslendirip, kendi dest-i sanatının en latîf, en güzel eserleriyle zînetlendirip, fûnûn-u hikmetinin en incelikleriyle tanzim edip düzelterek ve ulûmunun âsar-ı mucizekârâneleriyle donatarak tekmil ettikten sonra, her bir taam ve nimetlerinin bütün çeşitlerinden en lezizlerini câmi sofralar, o sarayda kurdu. Her bir tâifeye lâıyk bir sofraya tâyin etti. Öyle sehâvetkârâne ve sanatperverâne bir ziyâfet-i âimme ihzâr etti ki, güya her bir sofraya, yüz sanâyi-i latîfenin eserleriyle vücûd bulmuş gibi kıymetli hadsiz nimetleri serdi. Sonra aktâr-ı memleketindeki ahâli ve raiyyetini, seyre ve tenezzühe ve ziyâfete davet etti.

Sonra, bir Yâver-i Ekrem'ine, sarayın hikmetlerini ve müştemilâtının mânâlarını bildirerek O'nu, üstad ve tarif edici tâyin etti. Tâ ki, sarayın Sâni'ini, sarayın müştemilâtıyla ahâliye tarif etsin ve sarayın nakışlarının rumûzlarını bildirip, içindeki sanatlarının işaretlerini öğretip, derûnundaki manzum murassalar ve mevzûn nukûş nedir ve ne vecihle saray sahibinin kemâlâtına ve hünelerine delâlet ettiklerini, o saraya girenlere tarif etsin ve girmenin âdâbını ve seyrin merasimini bildirip, o görünmeyen Sultân'a karşı marziyâtı dâiresinde teşrifat merasimini tarif etsin. İşte o muarriif Üstâd'ın her bir dairede birer avanesi bulunuyor. Kendisi, en büyük dâirede şâkirtleri içinde durmuş, bütün seyircilere şöyle bir tebliğatta bulunuyor, diyor ki:

“Ey ahâli! Şu kasrın meliki olan Seyyidimiz, bu şeylerin izhârıyla ve bu sarayı yapmasıyla, kendini size tanıttırmak istiyor. Siz dahi onu tanıyınız ve güzelce tanımaya çalışınız. Hem şu tezyinâtla kendini size sevdirmek istiyor. Siz dahi onun sanatını takdir ve işlerini istihsan ile kendinizi ona sevdiniz. Hem, bu gördüğünüz ihsânât ile, size muhabbetini gösteriyor. Siz dahi, itaat ile ona muhabbet ediniz. Hem, şu görünen in'âm ve ikramlar ile size şefkatini ve merhametini gösteriyor. Siz dahi şükür ile ona hürmet ediniz. Hem, şu kemâlâtının âsârıyla mânevî cemâlini size göstermek istiyor. Siz dahi, onu görmeğe ve teveccühünü kazanmaya iştiyakınızı gösteriniz. Hem, bütün şu gördüğünüz masnûât ve müzeyyenat üstünde birer mahsus sikke, birer hususî hâtem, birer taklid edilmez turra koymakla, her şey kendisine has olduğunu ve kendi eser-i desti olduğunu ve kendisi tek ve yektâ, istiklâl ve infirad sahibi olduğunu size göstermek istiyor. Siz dahi onu, tek ve yektâ ve misilsiz, nazirsiz, bîhemtâ tanıyınız ve kabul ediniz.” Daha bunun gibi, ona ve o makama münâsip sözleri seyircilere söyledi. Sonra, giren ahâli iki gürûha ayrıldılar:

Birinci gürûhu; kendini tanımış ve akli başında ve kalbi yerinde oldukları için, o sarayın içindeki acâiplere baktıkları zaman dediler: “Bunda büyük bir iş var.” Hem anladılar ki; beyhûde değil, âdi bir oyuncak değil. Onun için

merak ettiler. “Acaba tılsımı nedir, içinde ne var?” deyip düşünürken, birden o muarrif Üstad’ın beyan ettiği nutkunu işittiler, anladılar ki; bütün esrarın anahtarları O’ndadır; O’na müteveccihen gittiler ve dediler: “Esselâmü aleyke yâ eyyühe’l-Üstad! Hakkan, şöyle bir muhteşem sarayın, senin gibi sâdık ve müdakkik bir muarrifi lâzımdır. Seyyidimiz sana ne bildirmişse lütfen bize bildiriniz.” Üstad ise, evvel zikri geçen nutukları onlara dedi. Bunlar güzelce dinlediler, iyice kabul edip tam istifade ettiler. Padişah’ın marziyyâtı dairesinde amel ettiler. Onların şu edepli muamele ve vaziyetleri o padişah’ın hoşuna geldiğinden onları has ve yüksek ve tavsif edilmez diğer bir saraya davet etti, ihsan etti. Hem öyle bir Cevâd-ı Melik’e lâyük ve öyle mutî ahâliye şâyeste ve öyle edepli misafirlere münasip ve öyle yüksek bir kasra şayan bir sûrette ikram etti; dâimî onları saadetlendirdi.

İkinci gürûh ise; akılları bozulmuş, kalbleri sönmüş olduklarından, saraya girdikleri vakit nefislerine mağlûp olup, lezzetli taamlardan başka hiçbir şeye iltifât etmediler. Bütün o mehâsinden gözlerini kapadılar ve o Üstad’ın irşâdâtından ve şâkirtlerinin ikazâtından kulaklarını tıkadılar. Hayvan gibi yiyerek uykuya daldılar. İçilmeyen, fakat bazı şeyler için ihzâr edilen iksirlerden içtiler. Sarhoş olup öyle bağırdılar, karıştırdılar; seyirci misafirleri çok rahatsız ettiler. Sâni-i Zîşân’ın düsturlarına karşı edepsizlikte bulundular. Saray sahibinin askerleri de onları tutup, öyle edepsizlere lâyük bir hapse attılar.

Ey benimle bu hikâyeyi dinleyen arkadaş! Elbette anladın ki; o Hâkim-i Zîşân bu kasrı, şu mezkûr maksadlar için bina etmiştir. Şu maksadların husûlü ise, iki şeye mütevakkıftır:

Birisi: Şu gördüğümüz ve nutkunu işittiğimiz Üstad’ın vücûdudur. Çünkü; O bulunmazsa, bütün maksadlar beyhûde olur. Çünkü; anlaşılmaz bir kitab muallimsiz olsa, mânâsız bir kâğıttan ibaret kalır.

İkincisi: Ahâli, o Üstad’ın sözünü kabul edip dinlemesidir. Demek, vücûd-u Üstad, vücûd-u kasrın dâisidir ve ahâlinin istimâi, kasrın bekâsına sebeptir. Öyle ise, denilebilir ki; eğer şu Üstad olmasaydı, o Melik-i Zîşân, şu kasrı bina etmezdi. Hem yine denilebilir ki; o Üstad’ın talimatını, ahâli dinlemedikleri vakit, elbette o kasır, tebdil ve tahvil edilecek.

Ey arkadaş! Hikâye burada bitti. Eğer şu temsîlin sırrını anladınsa bak, hakikatin yüzünü de gör:

İşte o saray, şu âlemdir ki; tavanı tebessüm eden yıldızlarla tenvir edilmiş gökyüzüdür.¹ Tabanı ise, şarktan garba, gûnâ-gûn çiçeklerle süslendirilmiş

¹ Bkz.: Sâffât sûresi, 37/6; Fussilet sûresi, 41/12; Mülk sûresi, 67/5.

yeryüzüdür.¹ O Melik ise; Ezel, Ebed Sultan'ı olan bir Zât-ı Mukaddes'tir ki; yedi kat semâvât ve arz ve içlerinde olan her şey, kendilerine mahsus lisanlarla o Zât'ı takdis edip tesbih ediyorlar.² Hem öyle bir Melik-i Kadîr ki; semâvât ve arzı altı günde yaratarak³ arş-ı rubûbiyetinde durup gece ve gündüzü, siyah ve beyaz iki hat gibi birbiri arkası sıra döndürüp,⁴ kâinat sayfasında âyâtını yazan ve güneş, ay, yıldızlar emrine musahhar⁵ zîhaşmet ve zîkudret sahibidir. O sarayın menzilleri ise, şu on sekiz bin âlemdir ki,⁶ her birisi kendine lâıyk bir tarz ile tezyin ve tanzim edilmiştir. İşte o sarayda gördüğün sanâyi-i garîbe ise, şu âlemde görünen kudret-i ilâhiyenin mucizeleridir. Ve o sarayda gördüğün taamlar ise, şu âlemde, hele yaz mevsiminde, hele Barla bahçelerinde rahmet-i ilâhiyenin semerât-ı hârikalarına işarettir. Ve oradaki ocak ve matbah ise, burada kalbinde ateş olan arz ve sath-ı arzıdır. Ve orada temsilde gördüğün gizli definelerin cevherleri ise, şu hakikatte esmâ-yı kudsiye-i ilâhiyenin cilvelerine misâldir. Ve temsilde gördüğümüz nakışlar ve o nakışların remizleri ise, şu âlemi süslendiren muntazam masnûât ve mevzûn nukûş-u kalem-i kudrettir ki; Kadîr-i Zülcelâl'in esmâsına delâlet ederler.

Ve o Üstad ise, seyyidimiz Muhammed (*aleyhissalâtu vesselâm*)'dır. Avanesi ise, enbiyâ (*aleyhimüsselâm*)'dır. Ve şâkirtleri ise, evliyâ ve asfiyâdır. O saraydaki Hâkim'in hizmetkârları ise, şu âlemde melâike (*aleyhimüsselâm*)'a işarettir. Temsilde, seyir ve ziyâfete davet edilen misafirler ise, şu dünya misafirhânesinde cin ve ins ve insanın hizmetkârları olan hayvanlara işarettir.

Ve o iki fırka ise, burada birisi ehl-i îmândır ki, kitab-ı kâinatın âyâtının müfessiri olan Kur'ân-ı Hakîm'in şâkirtleridir. Diğer gürûh ise, ehl-i küfür ve tuğyândır ki, nefis ve şeytana tâbi olup yalnız hayat-ı dünyeviyeyi tanıyan; hayvan gibi, belki daha aşağı sağlar, dilsiz, dâllin gürûhudur.⁷

Birinci katile olan suedâ ve ebrar ise; zülcenâheyn olan Üstad'ı dinlediler. O Üstad, hem abddir; ubûdiyet noktasında Rabbini tavsif ve tarif eder ki, Cenâb-ı Hakk'ın dergâhında ümmetinin elçisi hükmündedir. Hem resûldür; risâlet noktasında Rabbinin ahkâmını Kur'ân vasıtasıyla cin ve inse tebliğ eder.

1 Bkz.: Kehf sûresi, 18/7; Rûm sûresi, 30/50.

2 Bkz.: Ra'd sûresi, 13/15; İsrâ sûresi, 17/44; Nahl sûresi, 16/49; Hac sûresi, 22/18.

3 Bkz.: A'râf sûresi, 7/54; Yûnus sûresi, 10/3; Hûd sûresi, 11/7; Furkan sûresi, 25/59.

4 Bkz.: Bakara sûresi, 2/164; Âl-i İmran sûresi, 3/27, 190; A'râf sûresi, 7/54.

5 Bkz.: A'râf sûresi, 7/54; Ra'd sûresi, 13/2; İbrahim sûresi, 14/33; Nahl sûresi, 16/12.

6 Fâtıha sûresindeki "Âlemlerin Rabbi" ifadesindeki "âlemler" in, on sekiz bin âlem olduğuna dair bkz.: et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 1/63; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/219; İbni Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân* 1/24, 25.

7 Bkz.: Bakara sûresi, 2/18, 171; A'râf sûresi, 7/179; Hac sûresi, 22/46; Ahkaf sûresi, 46/26.

Şu bahtiyar cemaat, o Resûl'ü dinleyip Kur'ân'a kulak verdiler. Kendilerini, envâ-i ibâdâtın fihristesi olan “namaz” ile, birçok makâmât-ı âliye içinde çok latîf vazifelerle telebbüs etmiş gördüler. Evet, namazın mütenevvi ezkâr ve hareketleriyle işaret ettiği vezâifi, makâmâtı, mufassalan gördüler. Şöyle ki:

✓ **Evvelen:** Âsâra bakıp, gâibâne muamele sûretinde saltanat-ı rubûbiyetin mehâsinine temâşâger makamında kendilerini gördüklerinden; tekbir ve tesbih vazifesini edâ edip “*Allahu Ekber*” dediler.

✓ **Sâniyen:** Esmâ-yı kudsiye-i ilâhiyenin cilveleri olan bedâyiine ve parlak eserlerine dellâlik makamında görünmekle “*Sübhânallah, velhamdülil-lâh*” diyerek takdis ve tahmid vazifesini îfa ettiler.

✓ **Sâlisen:** Rahmet-i ilâhiyenin hazinelerinde iddihar edilen nîmetlerini, zâhir ve bâtın duygularla tadıp anlamak makamında, şükür ve senâ vazifesini edâyaya başladılar.

✓ **Râbian:** Esmâ-yı ilâhiyenin definelerindeki cevherleri, mânevî cihâzât mîzanlarıyla tartıp bilmek makamında, tenzih ve medih vazifesine başladılar.

✓ **Hâmisen:** Mistar-ı kader üstünde kalem-i kudretiyle yazılan mektûbât-ı rabbâniyeyi mütâlaa makamında tefekkür ve istihsan vazifesine başladılar.

✓ **Sâdisen:** Eşyanın yaradılışında ve masnûâtın sanatındaki latîf incelik ve nâzenîn güzellikleri temâşâ ile tenzih makamında, Fâtır-ı Zülcelâl, Sâni-i Zülcemâl'lerine muhabbet ve iştiyak vazifesine girdiler. Demek kâinata ve âsâra bakıp, gâibâne muamele-i ubûdiyetle mezkûr makâmâtta mezkûr vezâifi edâ ettikten sonra Sâni-i Hakîm'in dahi muamelesine ve ef'âline bakmak derecesine çıktılar ki; hâzırâne bir muamele sûretinde evvelâ Hâlık-ı Zülcelâl'in kendi sanatının mucizeleriyle kendini zîşuura tanıttırmasına karşı, hayret içinde bir ma'rifet ile mukabele ederek: **سُبْحَانَكَ مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ**¹ dediler. “*Senin tarif edicilerin, bütün masnûâtındaki mucizelerindir.*”

Sonra o Rahmân'ın kendi rahmetinin güzel meyveleriyle kendini sevdirmesine karşı; muhabbet ve aşk ile mukabele edip: **إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ**² dediler.

Sonra o Mün'im-i Hakikî'nin tatlı nimetleriyle terahhum ve şefkatini göstermesine karşı; şükür ve hamd ile mukabele ettiler, dediler:

¹ Bkz.: el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 2/410; Mer'î İbni Yûsuf, *Ekâvilü's-sikât* s.45.

² “(Haydi öyleyse deyiniz): Yalnız Sana ibadet eder, yalnız senden medet umarız.” (Fâtîha sûresi, 1/5)

سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ¹ “Senin hak şükürünü nasıl edâ edebiliriz? Sen öyle şükre lâyık bir Meşkûr’sun ki; bütün kâinata serilmiş bütün ihsânâtın açık lisân-ı hâlleri, şükür ve senânızı okuyorlar. Hem, âlem çarşısında dizilmiş ve zeminin yüzüne serpilmiş bütün nimetlerin ilânâtıyla hamd ve medhinizi bildiriyorlar. Hem, rahmet ve nimetin manzum meyveleri ve mevzûn yemişleri, senin cûd ve keremine şehâdet etmekle, senin şükürünü enzâr-ı mahlûkat önünde ifâ ederler.”

Sonra şu kâinatın yüzlerinde değişen mevcudat aynalarında cemâl ve celâl ve kemâl ve kibriyâsının izhârına karşı **اللَّهُ أَكْبَرُ**² deyip ta’zim içinde bir aczle rûkûa gidip, mahviyet içinde bir muhabbet ve hayretle secde edip, mukabele ettiler.

Sonra o Ganiyy-i Mutlak’ın servetinin çokluğunu ve rahmetinin genişliği ni göstermesine karşı; fakr ve hâcetlerini izhar edip, dua edip, istemekle mukabele edip: **وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ**³ dediler.

Sonra o Sâni-i Zülcelâl’in kendi sanatının latiflerini, hârikalarını, antikalarını, sergilerle teşhirgâh-ı enâmda neşrine karşı; **مَا شَاءَ اللَّهُ**⁴ deyip takdir ederek: “Ne güzel yapılmış!” deyip istihsan ederek, **بَارَكَ اللَّهُ**⁵ deyip müşâhede etmek, **حَيِّ عَلَى الْفَلَاحِ**⁷ deyip şehâdet etmek; “Geliniz, bakınız!” hayran olarak **سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا**⁸ diyerek itaat ve inkıyâd ile mukabele ettiler.

Sonra o Rabbü’l-âlemîn’in ulûhiyetinin izhârına karşı; zaaf içinde aczlerini, ihtiyaç içinde fakrlerini ilândan ibaret olan ubûdiyet ile ve ubûdiyetin hulâsası olan “Namaz” ile mukabele ettiler.

¹ Bu ifade, pek çok hadisin başında, ortasında veya sonunda geçmektedir: Müslim, *salât* 218; Ebû Dâvûd, *edeb* 98; Nesâî, *iftitâh* 17; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsneid* 6/77, 151.

² Sadece büyüklükte değil hiçbir konuda eşi ve benzeri olmayan, başka bir şey Kendisiyle kıyas bile edilemeyecek yegâne büyük, Allah’tır.

³ “Yalnız senden medet umarız.” (Fâtîha sûresi, 1/5)

⁴ “Mâşâallah! Allah ne güzel dilemiş ve yapmış!”

⁵ Allah hayır ve bereketini artırsın.

⁶ İnanlık, îmân ettik.

⁷ Haydi buyrun kurtuluşa...

⁸ “İşittik ve itaat ettik...” (Bakara sûresi, 2/285).

Daha bunlar gibi gûnâ-gûn ubûdiyet vazifeleriyle şu dâr-ı dünya denilen meşîd-i kebîrinde farîza-yı ömürlerini ve vazife-i hayatlarını edâ edip ah-sen-i takvîm sûretini aldılar.¹ Bütün mahlûkat üstünde bir mertebeye çıktılar ki, yümn-ü îmân ile emn ü emânet² ile mücehhez emîn bir halîfe-i arz³ oldular. Ve şu meydan-ı tecrübe ve şu destgâh-ı imtihandan sonra onların Rabb-i Kerîm'i onları, îmânlarına mükâfat olarak saadet-i ebediyeye ve İslâmiyet'lerine ücret olarak dâru's-selâma davet ederek öyle bir ikram etti ve eder ki; hiç göz görmemiş ve kulak işitmemiş ve kalb-i beşere hutûr etmemiş derecede⁴ parlak bir tarzda rahmetine mazhar etti ve onlara ebediyet ve bekâ verdi. Çünkü; ebedî ve sermedî olan bir cemâlin seyirci müştâkı ve aynadar âşığı, elbette bâki kalıp ebede gidecektir. *İşte Kur'ân şâkirtlerinin akıbetleri böyledir. Cenâb-ı Hak bizleri onlardan eyesin, âmîn...*

Amma, füccar ve eşrâr olan diğer gürûh ise; hadd-i bulûğ ile şu âlem sarayına girdikleri vakit, bütün vahdâniyetin delillerine karşı küfür ile mukabele edip ve bütün nîmetlere karşı küfrân ile mukabele ederek ve bütün mevcudatı kıymetsizlikle kâfirâne bir ittiham ile tahkir ettiler ve bütün esmâ-yı ilâhiyenin tecelliyâtına karşı red ve inkâr ile mukabele ettiklerinden, az bir vakitte, nihayetsiz bir cinâyet işlediler; nihayetsiz bir azaba müstehak oldular.

Evet, insana sermâye-i ömür ve cihâzât-ı insâniye, mezkûr vezâif için verilmiştir.

Ey sersem nefsim ve ey pürheves arkadaşım! Âyâ, zannediyor musunuz ki; vazife-i hayatınız, yalnız terbiye-i medeniye ile güzelce muhâfaza-yı nefis etmek –ayıb olmasın– batın ve fercin hizmetine mi münhasırdır? Yahut zannediyor musunuz ki; hayâtınızın makinesinde dercedilen şu nâzik letâif ve maneviyat; ve şu hassas âzâ ve âlât; ve şu muntazam cevârih ve cihâzât; ve şu mütecessis havâs ve hissiyatın gaye-i yegânesi; şu hayât-ı fâniyede, nefsi rezîlenin, hevesât-ı süfliyenin tatmini için, istimâline mi münhasırdır? Hâşâ ve kellâ! Belki vücûdunuzda şunların yaratılması ve fitratınızda bunların gaye-i idhâli, iki esastır:

✓ **Biri:** Cenâb-ı Mün'im-i Hakikî'nin bütün nimetlerinin her bir çeşitlerini size ihsâs ettirip şükrettirmekten ibarettir. Siz de hissedip şükür ve ibadeti ni etmelisiniz.

¹ Bkz.: Tin sûresi, 95/4.

² Bkz.: Ahzâb sûresi, 33/72.

³ Bkz.: Bakara sûresi, 2/30; En'âm sûresi, 6/165; Yûnus sûresi, 10/14; Enbiyâ sûresi, 21/105; Neml sûresi, 27/62; Kasas sûresi, 28/5; Fâtır sûresi, 35/39.

⁴ Bkz.: Secde sûresi, 32/17; Zuhruf sûresi, 43/71; Buhârî, *bed'ü'l-halk* 8, *tefsîru sûre (32)* 1, *tevhid* 35; Müslim, *îmân* 312, *cennet* 2-5.

✓ **İkincisi:** Âleme tecelli eden esmâ-yı kudsiyye-i ilâhiyenin bütün teceliyatının aksâmını, birer birer, size o cihâzât vasıtasıyla bildirip tattırmaktır. Siz dahi tatmakla tanıyarak îmân getirmelisiniz.

İşte bu iki esas üzerine kemâlât-ı insâniye, neşv ü nemâ bulur. Bununla insan, insan olur. İnsaniyetin cihâzâtı, hayvan gibi hayât-ı dünyeviyeyi kazanmak için verilmemiş olduğuna şu temsil sırrıyla bak:

Meselâ: Bir zât, bir hizmetçisine yirmi altın verdi; tâ mahsus bir kumaştan kendisine bir kat libas alsın. O hizmetçi gitti, o kumaşın âlâsından mükemmel bir libas aldı, giydi. Sonra gördü ki: O zât, diğer bir hizmetkârına bin altın verip, bir kâğıt içinde bazı şeyler yazılı olarak onun cebine koydu, ticârete gönderdi.

Şimdi, her akli başında olan bilir ki; o sermâye, bir kat libas almak için değil. Çünkü; evvelki hizmetkâr, yirmi altınla en âlâ kumaştan bir kat libas almış olduğundan, elbette bu bin altın, bir kat libasa sarf edilmez. Şayet bu ikinci hizmetkâr, cebine konulan kâğıdı okumayıp, belki evvelki hizmetçiye bakıp, bütün parayı bir dükkâncıya bir kat libas için verip, hem o kumaşın en çürüğünden ve arkadaşının libasından elli derece aşağı bir libas alsın, elbette o hâdim nihayet derecede ahmaklık etmiş olacağı için şiddetle ta'zib ve hidayetle te'dip edilecektir.

Ey nefsim ve ey arkadaşım! Aklınızı başınıza toplayınız. Sermâye-i ömür ve istidâd-ı hayâtınızı hayvan gibi, belki hayvandan çok aşağı bir derecede şu hayât-ı fâniye ve lezzet-i maddiyeye sarf etmeyiniz. Yoksa sermâyece en âlâ hayvandan elli derece yüksek olduğunuz hâlde, en ednâsından elli derece aşağı düşersiniz.

Ey gafil nefsim! Senin hayâtının *gayesini* ve hayatının *mâhiyetini*, hem hayatının *sûretini*, hem hayatının *sırr-ı hakikatını*, hem hayatının *kemâl-i saadetini* bir derece anlamak istersen bak.

Senin hayatının gayelerinin icmâli "**Dokuz Emir**"dir.

Birincisi şudur ki: Senin vücûdunda konulan duygular terâzileriyle, rahmet-i ilâhiyenin hazînelerinde iddihar edilen nîmetleri tartmaktır ve küllî şükretmektir.

İkincisi: Senin fitratında vaz'edilen cihâzâtın anahtarlarıyla esmâ-yı kudsiyye-i ilâhiyenin gizli definelerini açmaktır; Zât-ı Akdes'i o esmâ ile tanımaktır.

Üçüncüsü: Şu teşhîrgâh-ı dünyada, mahlûkat nazarında, esmâ-yı ilâhiyenin sana taktıkları garib sanatlarını ve latîf cilvelerini bilerek hayâtınla teşhir ve izhâr etmektir.

Dördüncüsü: Lisân-ı hâl ve kâlinle Hâlık'ın dergâh-ı rubûbiyetine ubûdiyetini ilân etmektir.

Beşincisi: Nasıl bir asker padişahından aldığı türlü türlü nişanları, resmî vakitlerde takıp padişahın nazarında görünmekle, onun iltifât-ı âsârını gösterdiği gibi, sen dahi esmâ-yı ilâhiyenin cilvelerinin sana verdikleri letâif-i insâniye murassaâtıyla bilerek süslenip, o Şâhid-i Ezelî'nin nazar-ı şuhûd ve işhâdına görünmektir.

Altıncısı: Zevî'l-hayat olanların tezahürat-ı hayatiye denilen, Hâlıklarına tahiyatları ve rumûzat-ı hayatiye denilen, Sâni'lerine tesbihâtları ve semerât ve gâyat-ı hayatiye denilen, Vâhibü'l-hayâta arz-ı ubûdiyetlerini bilerek müşâhede etmek, tefekkür ile görüp şehâdetle göstermektir.

Yedincisi: Senin hayatına verilen cüz'î ilim ve kudret ve irâde gibi sıfat ve hâllerinden küçük nümünelerini vâhid-i kıyâsî ittihaz ile Hâlık-ı Zülcelâl'in sıfât-ı mutlakasını ve şuûn-u mukaddesini o ölçüler ile bilmektir. Meselâ; sen, cüz'î iktidarın ve cüz'î ilmin ve cüz'î irâden ile bu hâneyi muntazam yaptığından, şu kasr-ı âlemin senin hânenden büyüklüğü derecesinde şu âlemin ustasını o nisbette Kadîr, Alîm, Hakîm, Müdebbir bilmek lâzımdır.

Sekizincisi: Şu âlemdeki mevcudatın her biri kendine mahsus bir dil ile Hâlık'ın vahdâniyetine ve Sâni'inin rubûbiyetine dair mânevî sözlerini fehmetmektir.

Dokuzuncusu: Acz ve zaafın, fakr ve ihtiyacın ölçüsüyle kudret-i ilâhiye ve gınâ-yı rabbâniyenin derecât-ı tecelliyâtını anlamaktır. Nasıl ki, açlığın dereceleri nisbetinde ve ihtiyâcın envâi miktarınca taamin lezzeti ve derecâtı ve çeşitleri anlaşılır; onun gibi sen de nihayetsiz aczin ve fakrınla, nihayetsiz kudret ve gınâ-yı ilâhiyenin derecâtını fehmetmelisin. İşte senin hayâtının gayeleri, icmâlen, bunlar gibi emirlerdir.

Şimdi kendi hayatının mâhiyetine bak ki, o mâhiyetinin icmâli şudur: Esmâ-yı ilâhiyeye ait garâibin fihristesi.. hem şuûn ve sıfât-ı ilâhiyenin bir mikyası, hem kâinattaki âlemlerin bir mîzanı.. hem bu âlem-i kebîrin bir listesi, hem şu kâinatın bir haritası, hem şu kitab-ı ekberin bir fezlekesi, hem kudretin gizli definelerini açacak bir anahtar külçesi, hem mevcudata serpilen ve evkâta takılan kemâlâtının bir ahsen-i takvîmidir. İşte mâhiyet-i hayatın bunlar gibi emirlerdir.

Şimdi senin *hayatının sûreti ve tarz-ı vazifesi* şudur ki: Hayatın, bir kelime-i mektûbedir. Kalem-i kudretle yazılmış hikmet-nümâ bir sözdür. Görünüp ve işitilip esmâ-yı hüsnâya delâlet eder. İşte hayatının sûreti bu gibi emirlerdir.

Şimdi *hayatının sırr-ı hakikati* şudur ki: Tecellî-i ehadiyete, cilve-i same-diyyete aynalıktır. Yâni, bütün âleme tecelli eden esmânın nokta-yı mihrâkiye-si hükmünde bir câmiyetle Zât-ı Ehad-i Samed'e aynalıktır.

Şimdi *hayatının saadet içindeki kemâli* ise: Senin hayatının aynasında temessül eden Şems-i Ezelî'nin envârını hissedip sevmektir. Zîşuur olarak O'na şevk göstermektir. O'nun muhabbetiyle kendinden geçmektir. Kalbin göz bebeğinde aks-i nûrunu yerleştirmektir. İşte bu sırdandır ki, seni âlâ-yı iliyîne çıkararak bir hadîs-i kudsi'nin¹ meâl-i şerifi olan:

مَنْ نَهَ كُنْجَمَ دَرِّ سَمَوَاتٍ وَ زَمِينَ أَرْعَجَبَ كُنْجَمَ بَقَلْبِ مُؤْمِنِينَ²

denilmiştir.

İşte ey nefsim! Hayatının böyle ulvî gâyâta müteveccih olduğu ve şöyle kıymetli hazîneleri câmi olduğu hâlde, hiç akıl ve insafa lâyük müdür ki; hiç-ender hiç olan muvakkat huzûzât-ı nefsâniyeye, geçici lezâiz-i dünyeviyeye sarf edip zâyi edersin! Eğer zâyi etmemek istersen geçen temsil ve hakikate remzeden,

وَالشَّمْسِ وَضُحْيِهَا * وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَيْهَا * وَالنَّهَارِ إِذَا جَلِيهَا * وَاللَّيْلِ إِذَا
يَعْشِيهَا * وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنِيهَا * وَالْأَرْضِ وَمَا طَحِيهَا * وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّيَهَا *
فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا * قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيَهَا * وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيَهَا³

sûresindeki kase ve cevâb-ı kasemi düşünüp amel et.

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى شَمْسِ سَمَاءِ الرَّسَالَةِ وَقَمَرِ بُرْجِ التَّبْوَةِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ
نُجُومِ الْهِدَايَةِ، وَارْحَمْنَا وَارْحَمِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ آمِينَ آمِينَ آمِينَ⁴

¹ Bkz.: Ahmed İbni Hanbel, *ez-Zühd* s.81; Ebu's-Şeyh, *el-Azame* 2/608; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 4/24; el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 3/15; ed-Deylemî, *el-Müsned* 3/174.

² Cenâb-ı Hak, "Benim gökyüzüm ve yeryüzüm Beni taşımaya tâkat getiremedi. Fakat, verâ sahibi mülâyim müminin kalbi Beni taşıyabildi." buyurdu.

³ "Güneşe ve onun aydınlığına.. onu izlediği zaman aya.. Dünyayı açığa çıkaran gündüze.. onu bürüyüp saran geceye.. göğe ve onu bina edene.. yere ve onu yayıp döşeyene.. her bir nefse ve onu düzenleyene.. ona hem kötülüğü, hem de ondan sakınma yolunu ilham edene yemin olsun ki: nefsinin maddî ve mânevî kirlerden arındıran felâha erer. Onu günahlarla örten ise ziyâna uğrar." (Şems sûresi, 91/1-10)

⁴ Allahım! Risâlet semâsinin güneşi ve nübüvvet burcunun ayı olan Peygamber Efendimiz'e (*sallâllâhu aleyhi ve sellem*), hidâyet yıldızları olan âl ve ashâbına salât ve selâm et. Bize ve erkek, kadın bütün müminlere rahmet et, âmin, âmin, âmin.